

Bir İnşa Süreci Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Etik Şirket

Corporate Social Responsibility and Ethical Corporation as a Construction Process

Akansel Yalçinkaya¹

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Sermayenin “Etik” İnşası: Küresel Üretim ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk

Ahmet Bekmen

İstanbul, 2014, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 343 sayfa.

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde öğretim üyesi olarak görev yapan Ahmet Bekmen’in İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda 2011 yılında sunduğu doktora tezine dayanan ve 2014 yılında *Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi* tarafından basılan *Sermayenin “Etik” İnşası: Küresel Üretim ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk* adlı eseri, küreselleşme ile birlikte az gelişmiş ülkelere doğru kayan üretim örgütlenmesinin yol açtığı çalışmaya ilişkin ihlalleri ve “sorumsuzlukları” hazır giyim ve tekstil sektörü örneğinden hareketle eleştirel bir sorgulamaya tabi tutarak; söz konusu ihlallerin nasıl olup da hukuki birer sorumluluk taşımaktan ziyade etik birer sorumluluğa dönüştüğünü ve devletin bu “yetkisini” nasıl ve neden sermayenin kontrolüne bıraktığını gözler önüne sermekte ve etikle kol kola girmiş sosyal sorumluluğun yükselişini resmetmektedir.

Bir eserin, birbiriyle yakından ilişkili olmayan iki alana birden katkı yapmasının zorluğu göz önünde bulundurulduğunda, kitabın hem içerik hem de ilgilendiği bağlam açısından çalışma sosyolojisi ile yönetim ve örgüt sosyolojisi alanlarına katkı potansiyeli taşıdığı ve fakat söz konusu bu potansiyelin ileride değinilecek olan birta-

¹ Akansel Yalçinkaya (Arş. Gör.), İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü, Üsküdar İstanbul. Eposta: akansel.yalcinkaya@medeniyet.edu.tr

Atfı: Yalçinkaya, A. (2018). Bir inşa süreci olarak kurumsal sosyal sorumluluk ve etik şirket [*Sermayenin “Etik” İnşası: Küresel Üretim ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk* kitabının değerlendirmesi, A. Bekmen]. *İş Ahlakı Dergisi*, 11, 391–394. <http://dx.doi.org/10.12711/tjbe.2018.11.2.0003R>

kım hususlar bakımından çok da iyi değerlendirilemediği söylenebilir. Bu bağlamda, altı çizilmesi gereken bir diğer husus ise, yazarın ne işletme yönetimi ne de daha eleştirel nitelikteki emek süreci çalışanların pek de girmeye gönüllü olmadıkları bir araştırma nişi yakaladığıdır.

343 sayfalık hayli hacimli çalışma, sonuç kısmı dahil olmak üzere 8 bölüm şeklinde yapılandırılmış ve ilk bölümde küresel meta üretimi kavramı ile çalışmanın ilgilendiği hazır giyim alanı ele alınmıştır. Söz konusu küresel üretimdeki çalışma rejiminin nasıl tasarlandığı ve esnekleştirildiği izleyen bölümde ele alınırken; 3. Bölümde ise çalışma rejimine ilişkin denetimin hukuktan etiğe ve devletten özele doğru nasıl evrildiği anlatılmaktadır. Hesap verebilirlik ve şeffaflık gibi küreselleşme ile gündeme gelen kavramlarla şekillenen bir kavram olan kurumsal sosyal sorumluluk tüm veçheleriyle ele alındıktan sonra, 5. Bölümde, sosyal sorumluluklara konu olan ve şirketlerin bu riskleri yönetmesini salık veren paydaş kapitalizminin nasıl yükselişe geçtiği ve riskin yönetilebilir bir olgu haline geldiği konu edilmektedir. Sonuç bölümünden önceki son iki bölümde sırasıyla kalite mantığının küresel üretim zincirine yerleşmesi ile üretim rasyonelizasyonuna ilişkin standartlar konu edilmiş, fakat söz konusu iki bölüm çalışmanın odağını dağıtıcı ve bağlamı ile ana konu olan kurumsal sosyal sorumluluğu yazarın düşündüğü üzere -en azından- pek de etkilemeyen açılımlardır. Zira, kurumsal sosyal sorumluluk kavramının inşasında yazarın önemli bir şekilde tespit ettiği üzere şirketlerin hesap verebilir ve sosyal olarak sorumlu olma durumları doğrudan etkili iken, şirketin belirli kalite standartlarını izleyip izlemediğinin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerini benimsemesi ile doğrudan bir ilişkisi yoktur. Hele ki bu durumu küresel üretim zinciri açısından düşündüğümüzde, büyük hazır giyim markalarının ister kalite standartlarını benimsesinler ister benimsemesinler müşterilerine sosyal olarak “sorumlu” gözükmek için kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını benimsedikleri veya en azından öyle görünmeye çalıştıklarına dair bir izlenim yarattıkları görülmektedir.

Eser temelde, küreselleşmeyi iktidar ilişkilerinin ve biçiminin yeniden tasarlanması olarak ele almakta, bu bağlamda Marksist ve Foucaultgil olmak üzere iki farklı teorik yaklaşıma dayanmakta (Bekmen, 2014, s. 14) ve kitapta yer alan tartışmanın merkezinde; şirketin, gerçek kişilerin işledikleri suç veya yanlış fiillerin sorumluluğunu üstlenmesine neyin dayanak oluşturduğu yer almaktadır (Bekmen, 2014, s. 300). Bu noktada, kendisi de bir hukukçu olan Joel Bakan, şirketin sorumluluk almasının önünü açan hukukiliğin, *“mahkemeler tarafından XIX. Yüzyılın sonunda malikleri ve yöneticileri olan kanlı canlı insanlardan ayrı bir kişiye dönüştürerek ona bir tüzel kişilik”* (Bakan, 2007, s. 28) bahsedildiğini *Şirket: Kar ve Güç Peşindeki Patolojik Kurum* adlı ünlü eserinde zikretmektedir.

Çalışmanın en önemli katkısı ve vurgulanması gereken noktanın, küreselleşme sonucu üretim denetimine ilişkin düzenlemenin ve bu düzenleme konu kuralların ulus

devletlerin regülasyonlarının kapsamından çıkarak özel sektör tarafından inşa edilen kurumsal sosyal sorumluluk benzeri yönetim mekanizmaları yoluyla sermayeye devri meselesidir. Zira bu süreç sonucunda, çalışanlar bir nevi şirketlerin insafına bırakılmaktadır. Bu hususun en güzel örneklerini belgesel sinema bize sunmaktadır. Aktivist belgeselci *Michael Moore*, *The Big One* (1997) filminde kendisiyle röportaj yapmayı kabul eden *Nike* CEO'su *Paul Knight*'a *Nike* ayakkabılarının Endonezya'da 14 yaşındaki kızların çalıştığı fabrikalarda üretildiğini iddia eder. Ayrıca, birlikte bu durumu görmek için kendisiyle oraya gelmesini ister ve öğreniriz ki CEO, Endonezya'daki fabrikalarına daha önce bir defa bile gitmemiş ve oraları görmemiştir. Zizek ise, bize sorumluluğun şirket açısından müşterilere karşı nasıl da bir pazarlama unsuruna dönüştürülebileceğini örneklemektedir. *The Pervert's Guide to Ideology* (2012)'de Zizek, *Starbucks*'tan bir kahve aldığımızda, onun sosyal sorumluluk ideolojisini de satın aldığımızı iddia etmektedir. Zira, şirket, ürünlerinin ortalamadan pahalı olduğunu ve fakat bu farkın Guetamalı fakir çocuklara, Sahralı çiftçilerin sürdürülebilir su projelerine ve organik kahve yetiştirmek için ormanları korumaya gittiğini iddia eden bir ideolojiyi benimsemektedir. Bu bağlamda, Zizek, *Starbucks*'ın vicdan azabı çekmeyen sosyal sorumlu bir tüketiciyi yarattığını zikretmektedir. Küresel markaların Asya'daki tedarikçilerine odaklanan *The True Cost* (2015) belgeselinde konuşan *Institute of Labor Rights* direktörü *Barbara Brigs* de, şirketlerin sosyal sorumluluk bağlamında kaleme aldıkları ve uyacaklarını vaat ettikleri davranış kurallarının (*code of conducts*) çocuk işçi çalıştırmama, kadınlara iyi muamele etme, zorunlu çalıştırmanın önüne geçme, sağlıklı çalışma ortamları sağlama gibi ilkeler içermesine karşın bunları yasalaştırmak istediklerinde şirketlerden yoğun bir tepkiyle karşılaştıklarını ve onların işlerini “gönüllü” davranış kurallarıyla idare etmek istediklerini belirtmektedir.

Eserin, en temelde “*Etik sorumluluk nasıl hayata geçirilmekte ve etik şirket somut olarak hangi mekanizmalarla inşa edilmektedir?*” (Bekmen, 2014, s. 29) sorusuna cevap aradığı ve fakat bu soruya cevap ararken zaman zaman ilgilendiği konu ve edindiği amaç bağlamında net bir duruşa sahip olamadığı söylenebilir. Örneğin eserin iki farklı bölümünde geçen üç farklı amaç cümlesinden ilkinde amaçlananın; “...endüstriyel ilişkileri ilgilendiren bir mevzu bağlamında, yeni yönetim mekanizmalarının ve bunların toplumsal öznelerle olan ilişkisinin anlaşılması” (Bekmen, 2014, s. 14) olduğu ifade edilirken; bir diğer bölümde ve aynı sayfada art arda “...küresel kapitalizmi, iktisadi ve/veya sosyal anlamda holistik bir yapı olarak değil, iktidar ilişkilerinin yeniden yapılandığı belirli bir alanın inşası bağlamında anlayabilmek” ve “...meta zincirleri üzerindeki somut yönetim pratikleriyle küresel bir uzamın inşasının dinamiklerini anlayabilmek” (Bekmen, 2014, s. 43) şeklindeki amaçlar zikredilmektedir. Eser bağlamında eleştiriye konu bir diğer husus ise, yazarın inşa sürecini incelediği ve bu kapsamda da eleştirdiği hem özelde kurumsal sosyal sorumluluk ve iş etiği hem de genelde yönetim ve örgüt araştırmaları yazınının, yazarın referans verdiği eserlerin ötesinde, yekpare bir bütün olmaktan ziyade farklı paradigmalara da-

yanan eleştirel akımları da içeren daha çeşitli bir yapıda olduğudur (Yıldırım, 2007). Her ne kadar söz konusu eleştirel yönetim ve örgüt araştırmaları alanı ülkemizde pek gelişmiş bir görünüm arz etmese de (Özcan, 2012), bu yazının göz ardı edilmesi çalışmanın yaslandığı yazının daha ana akım ve betimleyici nitelikteki eserlerden oluşmasına sebep olmuştur.

Son olarak eserin sonuç bahsinde, çalışmaya ilişkin net birtakım sonuçlar ve çıkarımlar yapmaktan ziyade tartışmanın geldiği noktayı açıklayacak bazı sorunsallar geliştirdiği görülmektedir. Şüphesiz, söz konusu bu problematizasyonlar çok değerli olmakla birlikte tartışmaya ilişkin çözüm yol ve yöntemleri üzerine kafa yormak ve buna ilişkin bir içerik sunmak da bir o kadar kıymetlidir.

Kaynakça

- Bakan, J. (2007). *Şirket: Kar ve güç peşindeki patolojik kurum* (R. G. Ödül, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bekmen, A. (2014). *Sermayenin “etik” inşası: Küresel üretim ve kurumsal sosyal sorumluluk*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Özcan, K. (2012). From the Frankfurt School to business schools: critical management studies in Turkey. *International Journal of Organizational Analysis*, 20(1), 107–123. <http://dx.doi/full/10.1108/19348831211215696>
- Yıldırım, E. (2007). Örgüt kuramında yeni gelişmeler: Postmodern ve eleştirel bakış. S. Sargut ve Ş. Özen (Ed.), *Örgüt kuramları içinde* (s. 379–406). Ankara: İmge.
- The Big One*. (1997). Yön. Michael Moore.
- The Pervert's Guide to Ideology*. (2012). Yön. Sophie Fiennes.
- The True Cost*. (2015). Yön. Andrew Morgan.